

Nr 610

Av herrar **Edström** och **Munktell**, i anledning av *Kungl. Maj:ts proposition, nr 146, angående införande av ett andra program i den svenska rundradion samt anslagsbehovet för rundradioanläggningar under budgetåret 1955/56, m. m.*

Möjligheterna att låta även andra företag än AB Radiotjänst producera radioprogram har icke berörts i Kungl. Maj:ts proposition nr 146 angående införande av ett andra program i den svenska rundradion. Enligt vår åsikt talar emellertid flera skäl för att dessa möjligheter bör granskas i samband med att riksdagen tar ställning till den nämnda propositionen. Vi vill sålunda framhålla,

a) att planerna på utvidgad sändningsverksamhet och därav följande stegrade behov av programinslag i och för sig motiverar ett tillvaratagande av krafter verksamma utanför AB Radiotjänst;

b) att en höjning av licensavgifterna övervägs, vilket aktualiserar behovet av att ta även andra inkomstkällor i anspråk;

c) att det missnöje beträffande artistgager, ersättning för utsändningar från sportevenemang o. d., som vid flera tillfällen förmärkts, ger anledning till eftertanke huruvida inte rättvisare prissättning skulle kunna åstadkommas genom att flera företag var för sig arbetade med programproduktion; samt

d) att, när tekniska förutsättningar för en rikare differentiering nu föreligger, det rent principiellt synes omotiverat att vidmakthålla AB Radiotjänsts monopolställning.

a) *Behovet av nya programinslag*

På s. 6 i propositionen återges en av AB Radiotjänsts representant i dubbelprogramutredningen uttalad uppfattning angående det andra programmets utformning. Under påpekande att detta program i ett inledande skede endast når en begränsad del av lyssnarna sägs där:

”Det kan alltså då icke få påverka det nuvarande riksprogrammets principiella uppbyggnad. Det bör vidare inte dra alltför stora kostnader och bör därför till en början huvudsakligen bestå av reprisur ur riksprogrammet. Det torde emellertid vara av största vikt, att man redan nu i viss och stigande omfattning sänder förstklassiga nyproducerade inslag för att därigenom från början väcka intresse för det nya programmet.”

Som synes står här två diametralt motsatta önskemål mot varandra: att programmet skall vara billigt och att det skall vara värdefullt. Dessutom skall det icke få påverka det nuvarande riksprogrammet. Den självfallna lösningen på detta problem måste vara att utformningen av det andra programmet anförtros åt någon eller några som icke har någon som helst anknytning till den institution som ansvarar för det nuvarande riksprogrammet.

Ett moment av tävlan om lyssnarnas uppmärksamhet förutsättes även av AB Radiotjänst, som kan utläsas ur nyss återgivna citat. Teoretiskt kan naturligtvis tänkas att denna tävlan kan komma att bedrivas även därest AB Radiotjänst får handha båda programmen, men det torde icke vara orimligt att tänka sig den starkt återhållen under sådana omständigheter. Å andra sidan förefaller det uppenbart, att helt nya företag i branschen skulle kunna tillföra sändningsverksamheten åtskilliga friska initiativ, vilka kunde verka befruktande på den fortsatta verksamheten även inom AB Radiotjänst. Att det sistnämnda företaget f. n. motsätter sig varje form av konkurrens är självfallet med tanke på att det sedan mer än tre decennier intar en allenarådande ställning, men detta torde icke böra få påverka bedömningen av frågan.

Det har såväl i dubbelprogramutredningens betänkande som i propositionen klart uttalats, att det andra programmets betydelse icke minst ligger på underhållningsplanet. Även om ingen förutsätter att vi skall kunna skapa en motsvarighet exempelvis till BBC:s kända "lätta program", vill vi instämma i denna åsikt. Men för de underhållningsprogram som AB Radiotjänst för närvarande utsänder engageras i övervägande utsträckning utomstående, såväl författare och regissörer som artister. Det finns alltså intet som helst fog för uppfattningen att just AB Radiotjänst skulle ha naturliga förutsättningar att handha sådana program. Tvärtom kan man fråga sig, om det inte kan vara motiverat att låta de många fristående underhållningsföretagare vårt land äger konkurrera även i radio på ett mera öppet sätt än som för närvarande sker. Det är dock välbekant, att de hittillsvarande prestationerna pläгат utsättas för en ofta tämligen omild kritik. Enda möjligheten att åstadkomma en mera betydande förändring synes vara att vidga lyssnarnas urvalsmöjligheter. Valet bör inte blott kunna stå mellan AB Radiotjänsts program I och AB Radiotjänsts program II utan mellan minst två från varandra helt fria program.

b) Det förändrade ekonomiska läget

AB Radiotjänst har (prop. s. 7) beräknat, att kostnaderna för programproduktionen under de tio första åren med dubbelprogram skall stegras från 18,2 miljoner till 34,7 miljoner kronor. Av stegringen skulle 7,1 miljoner komma på det andra programmet och alltså 9,4 miljoner på riksprogrammet. Fördelningen härvidlag är givetvis i hög grad godtycklig — en snabbare utbyggnad av det andra programmet skulle minska behovet av utvidgad sändningstid för riksprogrammet — men beräkningen är väl underbyggd och motsvarar, såvitt man

kan bedöma, ganska rimliga proportioner på programmen. Möjligen vill man göra den reservationen att längre sändningstider relativt snart kunde visa sig erforderliga i vad gäller det andra programmet.

Beträffande investeringsbehoven har departementschefen tills vidare föreslagit ett anslag av 10 miljoner kronor för nästa budgetår, och avsikten är att telestyrelsen sedermera skall uppgöra en sexårsplan för den fortsatta utbyggnaden. Till denna skulle riksdagen få ta ställning nästa år. En investeringsram på 119,9 miljoner uppställs dock redan nu som en kompromiss mellan olika förslag, varierande mellan 158,3 miljoner och 100 miljoner.

De här återgivna siffrorna ger vid handen att dubbelprogrammen, oberoende av vilken metod man väljer, kräver avsevärda insatser av kapital samt att även driftskostnaderna kommer att stegras snabbt. Som en första åtgärd för att möta kostnadsstegringarna föreslår departementschefen en generell höjning av licensavgifterna med 5 kronor. Denna höjning skulle bestrida investeringsutgifter om 30—40 miljoner jämte första skedets produktions- och distributionskostnader.

Rent allmänt skulle man mot en höjning av avgifterna för radiolicenserna kunna invända att statsverket under gångna år ådragit sig en skuld till licensbetalarna genom att licensmedel tagits i anspråk för andra utgifter än de som sammanhänger med produktion och distribution av radioprogram. Sålunda har licensmedel nyligen anslagits till försöksverksamhet på televisionens område.

Emellertid förefaller den nuvarande avgiften så måttlig, att en höjning torde kunna genomföras om programverksamheten verkligen byggs ut så att lyssnarna kan känna sig få valuta för sina ökade utgifter. Ur denna synpunkt verkar det enligt vår mening något brådstörtat att höja licensavgiften redan från 1 januari 1956, då det andra programmet knappt börjat sändas och i varje fall endast när ett starkt begränsat antal lyssnare. I avvaktan på ett läge då bättre skäl föreligger att höja licensavgiften synes det motiverat att söka efter andra inkomstkällor. Den enda möjlighet som — förutom anlåtande av statsmedel — torde stå till buds är reklamen.

Frågan om reklam i svensk radio har icke närmare granskats sedan radiosändningarna lämnade försöksstadiet. Det torde vara ställt utom allt tvivel att vi med endast ett radioprogram att tillgå haft svårt att bereda utrymme för reklam. Men det torde också vara uppenbart att saken kommit i ett helt annat läge nu, när möjligheterna till dubbelprogram öppnats. I synnerhet gäller detta om, såsom propositionen ger vid handen, underhållningsinslag skall beredas en framträdande plats i det andra programmet.

Utgår man här från att reklamen måste få formen av korta "annonser" i pauser mellan olika programpunkter torde det vara svårt att finna underlag för ett avståndstagande. Självva det faktum, att reklamen läggs in mellan underhållningsbetonade program, måste undanröja risken för att annonserna skulle kunna få en icke önskvärd prägel av officiellt sanktionerade omdömen.

Lägger man härtill, att ett riksdagsuttalande i denna såväl ekonomiskt som principiellt betydelsefulla fråga givetvis icke behöver avse att vara bindande för

all framtid, torde det kunna vara motiverat att riksdagen nu skapar förutsättningar för att låta annonsörer överta en del av de kostnadsåligganden som annars skulle komma att åvila licensbetalare eller skattedragare.

Som vi bedömer saken skulle det uttalande som kan göras endast behöva avse att telestyrelsen får bemyndigande att på viss tid — förslagsvis fem eller tio år — till intresserade företagare eller institutioner uthyra rätten att disponera ett av styrelsen fastställt antal sändningstimmar i rundradions andra program. Den som hyr tid skulle t. ex. åtaga sig att svara för att underhållande och/eller upplysande program sändes under den disponerade tiden och själv skaffa sig intäkter genom att till näringslivet upplåta sändningstid avsedd för reklam.

En viss spärr i vad gäller program med opinionsbildande syfte torde vara motiverad, men i övrigt bör minsta möjliga förhandsingripanden göras i programutformningen. Den övervakning som bör ske kan beräknas komma till stånd automatiskt genom att lyssnarna får tillfälle att välja mellan AB Radiotjänsts riksprogram och det andra programmet. Om kvaliteten hos det senare icke blir tillfredsställande, medför detta sjunkande lyssnarfrekvens, vilket måste leda till att producenten får svårigheter att finna annonsörer. Därtill kommer att koncessionerna kan tas under omprövning när kontraktstiden utgår.

Givetvis är det omöjligt att på förhand uttala sig om vilket intresse ett erbjudande från telestyrelsen att hyra sändningstid kan påräkna ute i marknaden. Detta blir avhängigt av kostnaderna samt av vilken tid på dygnet det kan röra sig om. På vilka grunder fördelningen av den uthyrda tiden skall ske är även ett problem som det ställer sig svårt att på förhand bedöma. Vi föreställer oss emellertid, att en sådan prissättning skall vara möjlig att flera intressenter anmäler sig. Därvid kan det bli möjligt att fördela tiden så att ett företag exempelvis får hyra kvällstid på måndagar och eftermiddagstid på tisdagar, ett annat morgontid på tisdagar och kvällstid på onsdagar etc. Genom ett sådant arrangemang skulle man kunna åstadkomma en jämnare fördelning av programproducenternas insatser och därmed en för lyssnarna fördelaktig spridning av de mera lockande programmen. Vi förmodar att en sådan uppläggning också skulle möjliggöra klarare bedömning av vilka program som uppskattas mest och därmed bidra till att uppmuntra konkurrensen producenterna emellan, allt av värde för lyssnarna.

En fördelning av reklambekostad tid enligt här skisserade principer skulle också göra det möjligt att på naturligt sätt skapa en reklamfri sektor i det fria programmet. Handhavandet av denna sektor skulle tills vidare kunna anförtros AB Radiotjänst, som där kunde sända de repriser, kurser etc., som omnämns i utredning och proposition. Likaså torde program av religiös och politisk karaktär etc. böra inrymmas i denna sektor. Skulle försöken med flera konkurrerande programproducenter ge goda resultat kan man sedermera överväga att låta representanter för dessa producentföretag samarbeta i ett organ som skulle kunna handha skötseln av den helt reklamfria sektorn.

Som en allmän princip beträffande prissättningen på den uthyrda sändnings-

tiden kan här endast anges, att intäkterna bör täcka det inkomstbortfall för statsverket som blir följderna om licensavgiftshöjningen får anstå. Hyrorna bör dock inte sättas för högt, då det är angeläget att programproducenterna har ekonomiska resurser att framställa förstklassiga program.

Vad här föreslagits beträffande ett andra program kan givetvis i huvudsak gälla även när det sedermera blir möjligt att sända två eller flera parallellprogram till riksprogrammet. I sådana fall ökas också möjligheterna att differentiera sändningarna landsdels- eller ortsvis, vilka möjligheter otvivelaktigt bör utnyttjas under alla omständigheter.

c) Gagefrågor o. d.

I väsentlig utsträckning torde enbart det faktum att jämförelseobjekt saknas inom landet ha vållat de klagomål som förekommit beträffande AB Radiotjänsts möjligheter att betala gager till artister och ersättningar till sportarrangörer för utsändande av respektive framträdanden och evenemang. Med flera konkurrerande företag skulle denna missnöjesanledning sannolikt bringas ur världen.

Arrangörer av exempelvis en större idrottstävling kunde infordra anbud dels från AB Radiotjänst, dels från det företag som enligt förslaget ovan disponerade lämplig sändningstid, och den som hade möjlighet att betala mest fick rätten till radiering av tävlingen. Likaså skulle underhållningsartister, musiker, skådespelare, dramatiska författare och andra kunna erbjuda sina tjänster till olika företag och erhålla en ersättning om vilken i vart fall inte kunde göras gällande att den utmätts av en allenahärskannde producent. En sådan utveckling skulle otvivelaktigt stimulera verksamheten på berörda områden.

Måhända kan gentemot denna framställning hävdas, att gagererna i så fall skulle springa i höjden på ett sådant sätt att AB Radiotjänst icke kunde konkurrera om de främsta artisterna. Bortsett från att ett sådant resonemang måste innebära att radions medverkande för närvarande är avsevärt underbetalda, vill vi blott framhålla, att AB Radiotjänst måste förutsättas få mycket goda finanser om ett system som det av oss föreslagna införes. Licensmedlen skulle ju komma att helt eller i den utsträckning statsmakterna medger tillfalla AB Radiotjänst, som kunde använda dem praktiskt taget uteslutande till riksprogrammets förkovran. Därtill kommer att den starka accentueringen av underhållningsinslaget i det andra programmet möjliggör en mera didaktisk, "tung" och allvarligt syftande inriktning av riksprogrammet, vilket innebär att man där kan avstå från kostnadskrävande inslag av ren underhållningskaraktär.

Observeras bör, att lyssnarens frihet att välja program icke blir fullständig förrän vederbörande låtit installera utrustning för trådradiomottagning eller anskaffat mottagningsapparat för frekvensmodulerad kortvägssändning. Intill dess nödgas lyssnaren hålla sig till riksprogrammet, som alltså a priori kan påräkna betydligt större antal lyssnare än det andra programmet. Detta nöd-

vändiggör, att alla sådana programpunkter, som det är angeläget att alla licensinnehavare skall kunna avlyssna, ingår i riksprogrammet samt att det andra programmet får en lättare, mera "umbärlig" karaktär.

d) *Principiella synpunkter*

Beträffande den rent principiella sidan av saken skall här endast i korthet anföras ett par synpunkter. Riksdagen har vid flera tillfällen i olika sammanhang tagit avstånd från och bidragit till bekämpandet av monopolistiska tendenser inom näringslivet. Inga delade meningar lär heller existera rörande det angelägna i att exempelvis pressfriheten upprätthålles.

Tiden är nu mogen för att praktisera en motsvarande inställning för rundradioverksamheten. Hittills har den begränsade tillgången på våglängdsområden lagt hinder i vägen. När den tekniska utvecklingen gett oss trådradio och frekvensmodulerad kortvåg har hindren undanröjts. Vill vi under dessa förändrade omständigheter bibehålla monopolställningen för AB Radiotjänst är det nödvändigt att vi klarlägger varför så skall ske. Är vi icke i stånd att finna bärande argument för fortsatta privilegieförhållanden måste dessa uppges. När nu detta kan ske med bevarande av en fast plattform och en god ekonomi för AB Radiotjänst bör steget till rimligare frihet vara desto lättare att taga.

Med stöd av vad här anförts hemställer vi,

att riksdagen måtte vid behandlingen av Kungl. Maj:ts proposition nr 146 dels uttala, att telestyrelsen bör bemyndigas att, med beaktande av vad i motionen framhållits, mot lämplig avgift och för lämpligt antal år uthyra sändningstid i det andra rundradioprogram som planeras, dels avstyrka förslaget om höjning av radiolicensavgifterna.

Stockholm den 13 april 1955

Walter Edström

Henrik Munktell